

“यज्ञीक्ष्णं मांसवन्त्या उखाया उत पात्वाणि यूष्ण
आसेचनानि” ऋ० १, १६२, १२ । अचमेतामाप्तिवै
“मांसवन्त्या उखायाः” इति पा० भाष्यकृतोदाहृतम् ।
यज्ञियेष्टकासाधने २ पूज्यरूपे पदार्थे तत्करणप्रकारः कात्या०
श्री० १६, १, १, उखादौ उक्तः तच्च दृष्टकाशब्दे ६६१४
दर्शितम् । “उखास्रत्” सि० कौ० शत० ब्रा० तस्यालोपरो-
खाशब्दस्य निरुक्तिरन्यथैवोक्ता यथा । “अथेनमुखयाद्यं
विभक्तिं इमे वै लोका उखा इमे वा एतं लोका यन्त-
मर्हन्ति एभिरेतं लोकं देवा अविभक्तेभिरेवैनमेतल्लोकैर्वि-
भक्त्यैषा यदुखा नाम एतद्वै देवता वैतेन कर्मणैतयाव-
तेमा लोकानुदखनन् यदुखनंस्तस्मादुखा उत्खा वैता-
मुख्याचक्षते परोक्षं, परोक्षकामा हि देवाः” ६, ७, १, २२,
२३ । अस्य “न क्रोडादिबह्वच” पा० क्रोडादिग-
णपाठात् स्वाङ्गवाचिताऽपि तेन दृष्टदुखेत्यत्र न ङीष्
उखायां संस्कृतं यत् । उख्य तत्र संस्कृते लि० । भवार्थे
दिगा० यत् । उख्य उखाभवे लि० । तस्य वर्णादि०
कर्मधारयसमासे आद्योदात्तता ।

उख्य लि० उखायां संस्कृतं यत् । उखासंस्कृते मांसादौ “शु-
ल्लमुखश्च होमवान्” भट्टिः उखायां भवः दिगा० यत् ।
उखाभवे लि० । “उख्यान् हस्तेषु विभक्तः” अथ० ४,
१४, २ । उख्यानग्नीन् । “अथ यद्येष उख्योऽग्निरतु-
गच्छेत्” शत० ब्रा० ६, ६, ४, १० । “प्रागनः कृत्वोख्योत्तरतः
समिदाधानम्” “असूख्यभक्षायपनं क्रयणीयादौ” कात्या०
१६, ६, १०, १५, २३ । “संविदां कृत्वोख्यं निरवपति समि-
तमिति” १७, १, १६ । स्त्रियां टाप् ततः कर्त्तरादि०
जातादौ टकञ् । औख्येयः उख्याजाते लि० ।

उगण लि० उद्गूर्णं उदायुधः नयो यस्य पृथो० । उदा-
युधगणोपेते “याः सेना अभोत्वरीराव्याधिनीरुगणा
उत” यजु० ११, ७७, “उगणाभ्यस्तृहतीभ्यश्च वीन-
मोनमः” यजु० १६, १४ ।

उग्र पु० उच-रक् गयान्तादेशः । १ महादेवे, वाहुमूर्तिधा-
रिणि शिवे क्षत्रियात् ऊढायां शूद्रावास्तव्ये २ संकीर्ण-
वर्णे (आगुरी) उग्रपुण्यत्वात् ३ शोभाञ्जनदृष्टे, ४ केरलदेशे,
क्रूरसंज्ञके “उग्रः पूर्णमघालका” इति ज्योतिषोक्ते
५ नक्षत्रपञ्चके च द्वैतनाभाख्ये विषे न० । ७ उक्तटे
लि० । दवचायां, एवयान्यां, १० धन्याके, ११ उग्रजातेः
स्त्रियां च स्त्री टाप् । तत्र “शिववाचकोपनामनिरुक्ति”
वर्षा “तमत्रोदयोऽसीति तद्यदस्य तद्वामाकरोत् वायुच्छ्रू-

पमभवद्वायुर्वा उग्रस्तस्माद्यदा वलवद्वात्युग्मोवातोत्याहुः
सोऽब्रवीत् ज्यायान् वा अतोऽस्मि” शत० ब्रा० ६, १, २, १२ ।
उक्तश्रुत्युक्तेः १ शायौ पु० । उग्ररूपत्वादेव अष्टमूर्ति पूजने
उग्राय वायुमूर्तये नम इति तिथितत्त्वे उक्तम् । शूद्रस्य
विप्रकन्यायां जात उग्र इति स्मृतः” उग्रनसोक्ते १३ चा-
गुणालरूपवर्णसंकरे च क्षत्रियाच्छूद्रकन्यायां क्रूराचार
विहारवान् । क्षत्रशूद्रपुंजन्तुरूपनामा ततोऽभवदिति
मनूक्तादयं भिन्नः” “क्षत्र, यशुकसानान्त्तु बिलौकोबधवन्-
नमिति” मनुः करणेन समा चास्य वृत्तिर्भागवतिर्निर्मिता
स्मृतिः अस्योग्रस्य । १४ उक्तृष्टे त्रि० । “उग्रं शर्म महि
अवः” यजु० २६, १६ । १५ असुरभेदे पु० “विप्रचित्तिः शिविः
शङ्कुः” इत्युपकन्यासुरगणनायां “वेगवान् केतुमातुषः
सोपव्यपोमहासुरः” हरिवं० १६३ अ० । तत्र वचायाम्
“वत्साह्वयप्रियङ्गूपायश्चाह्वयरसाङ्गनैः” “उपा कुष्ठम्”
तीक्ष्णगन्धा विडङ्गं अष्टं नित्यं चावपोऽङ्गे करञ्जम्” । “विड-
ङ्गभक्ष्यातकचित्कोपाकटुत्विकाश्मोदसुराद्रजाश्च” इति च
सुश्रु० १६ तीक्ष्णवीर्ये लि० । १७ कालिकावरणभेदे स्त्री । “वि-
प्रचित्ता तयोपोपप्रभा दीप्ता घनत्विवः” कालीकचम् ।
१८ उग्रतारायोगिनीभेदे च । “महाकालस्य रुद्राणी उग्रा
भीमा तथैव च” कालिकापु० । १९ दीर्घे च उग्रनासिकः ।
२० सर्वकार्येषु उद्यते “उपासोदृष्टव्य उग्रवाहवः इति”
ऋ० ८, २०, १२ । उपासः उद्गूर्णं सर्वकार्येषु उद्यताः
भा० उच-समवाये इति धातोर्निष्पन्नतया क्रोषतीक्ष्णरसा-
दिना विजेषसम्बन्धात् एषां च सर्वेषाम् उग्रत्वम् । उग्र-
प्रभोग्रदंष्ट्रादियोगिनीभेदेऽपि उक्तटाद्यर्थता ज्ञेयम्” भा० ।
उग्रक लि० उग्र+संज्ञायाम् कन् । नागभेदे । नागनामाख्याने
“आर्यकश्यपकश्यव नागः कनकपोतकः” भा० आ० २५
अ० । २ शूरे च “उग्रपुत्रशब्दे उदा० ।
उग्रकर्मन् लि० उग्रं कर्मास्य । १ हिंसे पञ्चादौ २ प्राणिहिं-
सके ३ क्रूरादौ च । [दृक्भेदे राजनि० ।
उग्रकाण्ड पु० उग्रः काण्डोऽस्य । (करेला) कारविल्ले
उग्रगन्ध पु० उग्रः गन्धः पुष्पादिवस्य । १ चम्पके, २ कट्फले ३ अ-
र्जकदृष्टे ४ लशुने च । ५ हिङ्गुनि न० । ६ उक्तदृग्भादे
लि० । ७ यवान्याम् दवचायाम्, ८ अजमोदायाश्च स्त्री
टाप् । राजनिघण्टुमेदिनी ।
उग्रचण्डा स्त्री० उग्रा चण्डा कोपनां कर्म० । १ देवोभेदे ।
तदविर्भावः कालिका० पु० ५६, ६० अ० उक्तः “उग्र-
चण्डा तु या मूर्तिरष्टादशभूजाऽभवत् । सा नवम्यां